

Paweł Czarnecki

Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Jagielloński

e-mail: pawellas@op.pl

ORCID 0000-0002-0905-2996

W POSZUKIWANIU OPTYMALNEGO STOPNIA PROFESJONALIZACJI I FORMALIZACJI POSTĘPOWANIA DYSCYPLINARNEGO WOBEC STUDENTÓW W POLSCE

IN SEARCH OF AN IDEAL MODEL OF DISCIPLINARY PROCEEDINGS AGAINST STUDENTS IN POLAND

Abstract

The purpose of the article is to present the rights and obligations of participants in the proceedings, a model of disciplinary proceedings against students, the functions of disciplinary proceedings and its stages in proceedings before the disciplinary ombudsman and the disciplinary commission. The author analyzes statistical data of disciplinary matters at the Jagiellonian University. The author indicates that this procedure is extremely formalized and it is very often difficult to hold a student disciplinary liability. In addition, the analysis of the rulings leads to the conclusion that the penalties imposed in this disciplinary proceedings are not detrimental to the accused.

KEYWORDS

disciplinary breach, disciplinary sanction, admonition, disciplinary proceedings, the accused, higher education

SŁOWA KLUCZOWE

naruszenie dyscyplinarne, sankcje dyscyplinarne, upomnienie, postępowanie dyscyplinarne, oskarżony, wyższa edukacja

1. WPROWADZENIE

Istnieje niewielkie prawdopodobieństwo, że niniejszy artykuł trafi do rąk osoby, która nigdy nie była zaliczona przynajmniej raz w życiu do grona studentów. Studia są, a przynajmniej powinny być, okresem zdobywania wiedzy, nawiązywania znajomości, ale przede wszystkim wychowywania w duchu poszanowania wartości cenionych w społeczeństwie. Kształcenie, czy wręcz kształtowanie osobowości studenta nie jest jedynie pustym sloganem, lecz wręcz zadaniem powierzonym członkom społeczności akademickiej. Wystarczy bowiem przypomnieć fragment preambuły ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce¹, że „każdy uczony ponosi odpowiedzialność za jakość i rzetelność prowadzonych badań oraz za wychowanie młodego pokolenia”, natomiast uczelnie oraz inne instytucje badawcze „współkształtują standardy moralne obowiązujące w życiu publicznym”. Jest to zadanie niezwykle trudne, bowiem takie mniej lub bardziej świadome działania wychowawcze nauczycieli podejmowane są w stosunku do osób, które są pełnoletnie, a niekiedy wręcz mają już charakter i osobowość niemal w pełni określoną na wczesnych etapach edukacji, a ponadto w kontekście masowego charakteru kształcenia. Obserwacja praktyki prowadzi do wniosku, że jest to przedsięwzięcie niemożliwe do realizacji z uwagi także na masowy charakter kształcenia, rozmaite oczekiwania słuchaczy studiów wyższych, komunikację między studentami pochodzącymi z różnych środowisk, ograniczony czas kontroli zachowania studenta na uczelni oraz rozwój nowych technologii. Wszystkie te czynniki powodują w mniejszym lub większym stopniu powstawanie nieporozumień, a wręcz konfliktów między studentami z jednej strony, a nauczycielami czy administracją z drugiej strony. Jeśli jeszcze na dodatek nadmienić, że konflikty powstają również między samymi studentami, wówczas niekiedy dochodzi do ich eskalacji i naruszania przepisów obowiązujących w uczelni. Na straży porządku prawnego w uczelni stoją organy dyscyplinarne, które stosują przepisy regulujące odpowiedzialność dyscyplinarną, jak też postępowanie zmierzające do jej realizacji.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie modelu postępowania dyscyplinarnego, wobec studentów ukształtowanych w kolejnych nowelizacjach przepi-

¹ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r., poz. 1669, z późn. zm.); dalej: p.s.w.n.

sów o szkolnictwie wyższym. Dzięki temu będzie możliwe uzyskanie odpowiedzi na dwa zasadnicze pytania, które stanowią pośrednią kanwę dla hipotez zawartych w tytule omawianego artykułu. Pierwsze pytanie brzmi: czy model postępowania dyscyplinarnego w stosunku do studentów podlegał gruntownym zmianom, czy też kolejne nowelizacje zawierały jedynie drobne korekty wcześniej obowiązujących przepisów. Tym samym chodzi o ustalenie, czy zmiany w studenckim postępowaniu dyscyplinarnym na przestrzeni lat mają charakter ewolucji, czy też są pełne rozwiązania o charakterze rewolucyjnym.

Ważniejsze wydaje się jednak uzyskanie odpowiedzi na drugie pytanie, bowiem dotyczy ono oceny aktualnie obowiązujących regulacji. Tym samym celowe jest ustalenie, czy kształt odpowiedzialności dyscyplinarnej i sądownictwa dyscyplinarnego wymaga zmian, czy też przepisy regulujące te kwestie nie wymagają korekt, gdyż w sposób profesjonalny regulują stan rzeczy. Odpowiedź na to pytanie pozwoli bowiem ocenić stan optymalnego uregulowania omawianych zagadnień, chociażby przez pryzmat stopnia formalizmu procesowego omawianych przepisów. W ten sposób będzie możliwe sformułowanie ewentualnych postulatów *de lege ferenda* pod adresem projektodawców, co ma kluczowe znaczenie nie tylko z perspektywy nomen omen akademickich rozważań, ale niesie za sobą fundamentalne znaczenie dla osób stosujących na co dzień regulacje dyscyplinarne. Całość rozważań dogmatycznych zostanie uzupełniona przedstawieniem danych statystycznych dotyczących niektórych spraw obowiązujących w Uniwersytecie Jagiellońskim.

2. ZASADY I FUNKCJE ODPOWIEDZIALNOŚCI DYSCYPLINARNEJ STUDENTÓW

Przepisy dyscyplinarne zamieszczone w Dziale VII ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, składającym się z 3 rozdziałów, a zatytułowanym „Odpowiedzialność dyscyplinarna”, znajdują zastosowanie do osób, które najszerzej rzecz ujmując, swoją aktywność zawodową lub też edukacyjną koncentrują wokół nauczania akademickiego. Przepisy te będą miały zatem zastosowanie do czynów popełnionych przez nauczycieli akademickich (art. 275–306), studentów (art. 307–321) oraz doktorantów (art. 322). Regulacja ta nie ma charakteru zupełnego, bowiem w myśl art. 320 p.s.w.n. do postępowania wyjaśniającego i postępowania dyscyplinarnego wobec studentów w sprawach nieuregulowanych w ustawie stosuje się odpowiednio przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego², z wyłączeniem art. 82. Oznacza to konieczność posiłkowego sięgania po przepisy tego aktu normatywnego, przy czym

² Tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 30, z późn. zm.

należy stosować omawiane regulacje wyłącznie wówczas, gdy dana kwestia nie jest uregulowana w przepisach ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, a co więcej, przepisy Kodeksu postępowania karnego należy „stosować odpowiednio”, w jednym z powszechnie przyjętego trójrodzajowego rozumienia tego zwrotu. Na marginesie należy dodać, że sięganie w przepisach ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce po odpowiednie stosowanie przepisów Kodeksu postępowania karnego nie stanowi wyjątkowej regulacji, lecz jest regułą w przypadku przepisów dyscyplinarnych obowiązujących w jakże rozproszonym polskim systemie prawa dyscyplinarnego³.

Wbrew pozorom nie są to wszystkie przepisy regulujące omawianą materię, bowiem definicja przewinienia (deliktu) dyscyplinarnego wymaga zapoznania się z wieloma aktami normatywnymi obowiązującymi w uczelni, przy czym wspomniane przepisy mają charakter regulacji wewnętrznych oraz specyfikę władztwa zakładowego. Jest to naturalna konsekwencja niedookreślonego zwrotu, jakim są znamiona ocenne (zawierające nieprecyzyjne i nieostre sformułowania) zamieszczone w definicji deliktu dyscyplinarnego. Stosownie bowiem do art. 307 ust. 1 p.s.w.n. student podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej za „naruszenie przepisów obowiązujących w uczelni oraz za czyn uchybiający godności studenta”. Nie sposób podać *in abstracto* przypadków, gdy czyn będzie „uchybiał godności studenta”⁴, nawet jeśli będziemy mogli pokusić się o najczęściej występujące w praktyce uczelnianej naruszenia, takie jak: odpisywanie na egzaminie, plagiaty i autoplagiaty, podrabianie legitymacji i podań, uczęszczanie na zajęcia w stanie nietrzeźwości, przedkładanie fałszywych dokumentów i zaświadczeń w celu wyłudzenia korzyści niematerialnych przez studentów, nieobyczajne wybryki oraz czyny wyczerpujące znamiona przestępstw.

Nie można zapominać, że w uczelni obowiązują przepisy wydawane przez odpowiednie organy uczelni, przy czym część z nich będzie miała zakres ogólnouczelniany, a niektóre z nich natomiast będą obowiązywały jedynie w określonej jednostce (wydział, instytut, zakład) lub też zostaną przyjęte w ramach organizacji studenckich i organów stowarzyszeń lub kół naukowych. Ponadto należy mieć na względzie, że posługiwanie się znamionami ocennymi w wypadku przewinie-

³ P. Czarnecki, *Odpowiednie stosowanie przepisów prawa karnego w postępowaniach represyjnych*, (w:) P. Czarnecki (red.), *Postępowanie karne a inne postępowania represyjne*, Warszawa 2016, s. 13–24 oraz M. Wielec, *Koincydencja postępowania karnego i dyscyplinarnego w kontekście przepisów ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2017, Vol. 22, nr 1, s. 11–24.

⁴ Radosław Giętkowski wyraził to idealnie w słowach: „Brak jest oficjalnego wzorca tej godności (zresztą w zasadzie niemożliwe byłoby jego stworzenie) i tak naprawdę każdy konkretny przypadek wymaga indywidualnego rozpatrzenia pod tym kątem. Nie wymaga się od studenta, by był nieskazitelny moralnie, ale trzeba mieć na uwadze, że jako osoba, która z założenia uzyska wyższe wykształcenie, wejdzie z chwilą ukończenia studiów do społecznej elity”. Zob. R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna studentów Uniwersytetu Gdańskiego. Procedury. Przepisy. Orzecznictwo*, Gdańsk 2011, s. 10.

nia dyscyplinarnego jest konieczne, gdyż tylko wówczas możliwe będzie objęcie zakresem hipotezy jak największej grupy przypadków. Mając jeszcze na uwadze fakt, że pojęcie „godność studenta” wymaga zbadania aksjologii i zwyczajów obowiązujących nie tylko na uczelni, ale również poza nią, tworzy się wprost niezwykły galimatias zasad i reguł, które muszą zostać uwzględnione przez organy postępowania dyscyplinarnego przy ocenie każdego przypadku w ocenianej sprawie dyscyplinarnej.

W doktrynie nie ma zgody, jakie funkcje i cele pełni odpowiedzialność dyscyplinarna, a niecelowe jest omówienie szczegółowych stanowisk w tej mierze, jakie zajmują przedstawiciele nauki prawa (głównie zresztą prawa karnego i teorii prawa)⁵.

Paweł Skuczyński, przeciwstawiając się powszechnie wyróżnianej funkcji represyjnej (ukaranie sprawcy), zwraca uwagę na niezwykle doniosłe znaczenie funkcji integracyjnej, przez którą rozumie „zapewnienie spójności praktyki w zakresie wykonywania zawodu lub sprawowaniu funkcji”⁶. Słusznie zresztą wskazuje się, że przepisy dyscyplinarne z reguły nie wymieniają celów odpowiedzialności dyscyplinarnej, przy czym Radosław Giętkowski wymienia formalnie takie funkcje, jak: ochronna, ogólnoprewencyjna, afirmacyjna, szczególnoprewencyjna, wychowawcza, gwarancyjna, stabilizacyjna, integracyjna i konfidencyjna⁷.

Warto jednak podkreślić, że wskazani Autorzy swoje rozważania prowadzą *in abstracto*, a zatem w odniesieniu do celów i funkcji, jakie realizują przepisy dyscyplinarne, bez odniesienia do przepisów regulujących postępowanie dyscyplinarne w stosunku do studentów. Analizując funkcje odpowiedzialności dyscyplinarnej, należy bowiem uwzględnić w szczególności zakres regulacji danego aktu prawnego, zadania danej grupy zawodowej, czy chociażby jej status i sposoby funkcjonowania tej grupy zawodowej w społeczeństwie. Chociaż bliska jest mi teza, że ze względu na podobieństwo przepisów regulujących odpowiedzialność dyscyplinarną studentów do przepisów regulujących odpowiedzialność karną, to jednak nie można ograniczać się do stwierdzenia, iż funkcje odpowiedzialności karnej i dyscyplinarnej studentów są identyczne. Niezależnie od terminologii należy bowiem stwierdzić, że podstawową funkcją odpowiedzialności dyscyplinarnej (a ściślej przepisów, które ją regulują) jest funkcja wychowawcza (korekcyjna) oraz funkcja eliminacyjna. Pierwsza z nich polega na wpływaniu na zachowanie studenta w celu zmiany jego zachowania i kształtowania społecznie

⁵ P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 123–128.

⁶ P. Skuczyński, *Granice odpowiedzialności dyscyplinarnej*, (w:) *Odpowiedzialność dyscyplinarna. Podstawy, procedura i orzecznictwo w sprawach studentów Uniwersytetu Warszawskiego 2000–2005*, Warszawa 2006, s. 12. Autor ukazuje rozmaite znaczenia funkcji integracyjnej, przy czym wcale nie pomija także funkcji represyjnej (ukaranie sprawcy) czy funkcji ochronnej (ochrona dóbr i wartości), lecz różnicuje akcenty każdej z nich.

⁷ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 51–52.

pożądanych postaw. Zadaniem funkcji eliminacyjnej jest przede wszystkim pozbawienie studenta możliwości kształcenia na danej uczelni, jeśli jego zachowanie odbiega w sposób rażąco od standardów obowiązujących w danej uczelni.

3. MODEL POSTĘPOWANIA DYSCYPLINARNEGO WOBEC STUDENTÓW

Model postępowania dyscyplinarnego studentów jest jeden dla wszystkich studentów uczelni publicznych i niepublicznych w Polsce. Każda uczelnia ma obowiązek stosować przepisy ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz rozporządzenia wykonawczego do niej, bowiem są to źródła prawa powszechnie obowiązujące. Jednocześnie jednak każda uczelnia może niektóre z kwestii nieuregulowanych w tej ustawie doprecyzować w statutach i regulaminach, które będą miały zastosowania wyłącznie do osób podlegających odpowiedzialności dyscyplinarnej w tej uczelni. W ustawie i rozporządzeniu zatem bardzo ramowo uregulowano odpowiedzialność dyscyplinarną i samo postępowanie⁸. Przepisy powszechnie obowiązujące wymieniają jedynie definicję przewinienia dyscyplinarnego (art. 307), katalog kar (art. 308), organy postępowania wyjaśniającego, kompetencje rektora i komisji dyscyplinarnej (art. 309–310), konstrukcję przewinienia dyscyplinarnego mniejszej wagi (art. 312), ogólny przebieg postępowania dyscyplinarnego (art. 315–316), postępowanie odwoławcze (art. 317–318), zatarcie kary (art. 319), klauzulę odpowiedniego stosowania przepisów Kodeksu postępowania karnego (art. 320) oraz delegację do wydania przez ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego i nauki odpowiedniego rozporządzenia, które będzie doprecyzowywało wskazane postanowienia ustawy⁹. Warto nadmienić, że w postępowaniu wobec doktorantów jest podobnie, ponieważ wspomniany rozdział 3 „Odpowiedzialność dyscyplinarna doktorantów” składa się z dwóch przepisów: jeden reguluje pojęcie deliktu dyscyplinarnego doktoranta, natomiast drugi przepis reguluje skład komisji dyscyplinarnej doktorantów. W pozostałym zakresie w stosunku do doktorantów stosowane są odpowiednio przepisy regulujące postępowania wobec studentów.

Postępowanie dyscyplinarne wobec studentów w Polsce składa się z dwóch głównych etapów: dyscyplinarnego postępowania wyjaśniającego oraz dyscyplinarnego postępowania rozpoznawczego. Z kolei dyscyplinarne postępowanie

⁸ Zob. więcej na ten temat w pracy: H. Izdebski, J. M. Zieliński, *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 450–464.

⁹ Zob. B. Oręziak, *Kilka uwag dotyczących problematyki prawa i postępowania dyscyplinarnego studentów i doktorantów na podstawie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym*, „Młody Jurysta” 2018, nr 3, s. 18–31.

wyjaśniające można podzielić na: czynności sprawdzające prowadzone przez organy uczelni (rektora, dziekana, kierownika katedry itp.) oraz postępowanie wyjaśniające prowadzone przez rzecznika dyscyplinarnego. Z kolei postępowanie dyscyplinarne właściwe składa się z czterech faz, tj. fazy czynności wstępnych, postępowania przed komisją I instancji, postępowania przed komisją II instancji oraz postępowania wykonawczego. Po zakończeniu postępowania dyscyplinarnego student ma możliwość złożenia odwołania do sądu administracyjnego, a zatem do sądu powszechnego, który może orzekać w dwóch instancjach, przy czym będzie stosował zarówno przepisy ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego¹⁰.

Wszystkie etapy mogą mieć miejsce tylko wówczas, gdy strony postępowania dyscyplinarnego zdecydują się wykorzystać wszystkie swoje uprawnienia. Schemat postępowania przedstawia tabela nr 1:

Tabela 1. Schemat postępowania dyscyplinarnego wobec studentów w Polsce

Przebieg postępowania dyscyplinarnego wobec studentów		
I. Postępowanie wyjaśniające przed rzecznikiem i rektorem	II. Postępowanie rozpoznawcze przed komisją dyscyplinarną	III. Postępowanie administracyjne przed sądem administracyjnym
a) czynności sprawdzające	a) czynności wstępne	a) postępowanie przed wojewódzkim sądem administracyjnym
b) postępowanie wyjaśniające	b) postępowanie w I instancji	b) postępowanie przed Naczelnym Sądem Administracyjnym
	c) postępowanie w II instancji	
	d) postępowanie wykonawcze	

Źródło: Opracowanie własne.

Analiza poprzednio obowiązujących przepisów regulujących szkolnictwo wyższe uchwalonych w: 1968 r., 1982 r., 1991 r., 2005 r. oraz 2018 r., a w szczególności zamieszczonych w tych aktach normatywnych przepisów prawa dyscyplinarnego wobec studentów prowadzi do wniosku, że ustawodawca nie zmienia modelu postępowania dyscyplinarnego. Są tam: podobna definicja przewinienia dyscyplinarnego i przewinienia mniejszej wagi, identyczny katalog kar, kolegialne orzekanie, niemal tożsame reguły przedawnienia, pozycja stron postępowania dyscyplinarnego, przebieg postępowania, sposób zaskarżenia orzeczenia, odpowiednie stosowanie przepisów Kodeksu postępowania karnego, regulacja szczegółowych kwestii w rozporządzeniu wykonawczym. Przebieg postępowania dyscyplinarnego jest niemal analogiczny do przebiegu postępowania karnego,

¹⁰ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 256, z późn. zm.).

bowiem postępowanie wyjaśniające to odpowiednik postępowania przygotowawczego, natomiast postępowanie przed komisją I i II instancji to nic innego jak rozprawa główna i postępowanie odwoławcze przed sądem karnym.

4. UCZESTNICZY I PRZEBIEG POSTĘPOWANIA DYSCYPLINARNEGO WOBEC STUDENTÓW

Obecnie stronami w postępowaniu wyjaśniającym są osoba, której czynu dotyczy postępowanie wyjaśniające, i pokrzywdzony lub osoba, która zawiadomiła o popełnieniu czynu mającego znamiona przewinienia dyscyplinarnego.

Stronami postępowania rozpoznawczego jest student oraz rzecznik dyscyplinarny. Nie jest stroną w postępowaniu dyscyplinarnym przed I i II instancją pokrzywdzony, zawiadamiający o delikcie dyscyplinarnym. Pokrzywdzony i zawiadamiający mają natomiast możliwość zaskarżenia do komisji decyzji rzecznika dyscyplinarnego o odmowie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego lub o jego umorzeniu. Każda z tych osób może zostać przesłuchana w postępowaniu dyscyplinarnym.

Stosowanie do art. 292 i 286 ust. 2 p.s.w.n. osoba, której czynu dotyczy postępowanie wyjaśniające, ma prawo do: 1) składania wyjaśnień; 2) odmowy składania wyjaśnień; 3) odmowy odpowiedzi na poszczególne pytania; 4) korzystania z pomocy wybranego obrońcy; 5) zgłaszania wniosków dowodowych; 6) zapoznania się po zakończeniu postępowania dowodowego w postępowaniu wyjaśniającym z zebranymi dowodami i zgłoszenia wniosku o jego uzupełnienie w terminach wyznaczonych przez rzecznika dyscyplinarnego. Można zatem stwierdzić, że jego pozycja jest zbliżona do statusu podejrzanego (oskarżonego) w postępowaniu karnym. Nieusprawiedliwione niestawiennictwo na rozprawie obwinionego lub jego obrońcy, jeżeli został ustanowiony, nie stanowi przeszkody do rozpoznania sprawy. W przypadku uznania niestawiennictwa obwinionego na rozprawie za usprawiedliwione skład orzekający odracza rozprawę i ustala jej nowy termin. Przepisy nie przewidują zatem dla obwinionego obowiązku stawiennictwa, przy czym w przypadku uporczywego nieusprawiedliwionego niestawiania się na wezwanie rzecznika dyscyplinarnego do spraw studentów w postępowaniu wyjaśniającym lub na posiedzenie komisji dyscyplinarnej mimo prawidłowego zawiadomienia, rektor lub komisja dyscyplinarna może zawiesić studenta w prawach studenta. Nie jest możliwe nałożenie na obwinionego kary porządkowej. W toku postępowania wyjaśniającego student, którego czynu dotyczy postępowanie wyjaśniające, i jego obrońca, jeżeli został ustanowiony, mają prawo zgłaszać rzecznikowi dyscyplinarnemu wnioski o przesłuchanie wskazanych osób w charakterze świadków, powołanie biegłych oraz przeprowadzenie innych dowodów.

Nie jest stroną w postępowaniu wyjaśniającym ani rozpoznawczym rektor, czy też minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego i nauki, aczkolwiek każdy z nich ma określone uprawnienia przewidziane w ustawie – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Przykładowo, rektor może po zapoznaniu się z treścią zawiadomienia nie kierować sprawy do komisji i umorzyć postępowanie. Podobnie rektor może nie kierować sprawy do komisji dyscyplinarnej, lecz wymierzyć studentowi karę upomnienia, po uprzednim wysłuchaniu studenta lub jego obrońcy. Student ukarany przez rektora karą upomnienia lub samorząd studencki mogą wnieść w terminie 14 dni od dnia doręczenia zawiadomienia o ukaraniu odwołanie do komisji dyscyplinarnej, w takim jednak przypadku odwołanie to rozpoznaje komisja dyscyplinarna i może wymierzyć jedynie karę upomnienia. W praktyce przewinienie mniejszej wagi orzekane jest w przypadkach o niskim stopniu społecznej szkodliwości, gdy student żałuje swojego postępowania.

Postępowanie wyjaśniające prowadzi rzecznik dyscyplinarny. Nie będzie przesadą stwierdzenie, że rzecznik dyscyplinarny w postępowaniu wyjaśniającym pełni funkcję analogiczną do roli prokuratora w postępowaniu karnym. Rzecznik dyscyplinarny w toku postępowania wyjaśniającego może przesłuchiwać świadków, zasięgać opinii biegłych oraz przeprowadzać, zabezpieczać i utrzymywać inne dowody. Rzecznika dyscyplinarnego do spraw studentów (można powołać kilku, np. na UJ na kadencję 2016–2020 powołano 8 rzeczników, których kadencja kończy się 31 grudnia 2020 r.) powołuje rektor spośród nauczycieli akademickich uczelni. Rzecznikiem dyscyplinarnym nie musi być osoba mająca wykształcenie prawnicze. Kadencja rzeczników dyscyplinarnych trwa 4 lata i rozpoczyna się w przypadku rzeczników powoływanych przez: rektora – w dniu 1 stycznia roku następującego po roku, w którym rozpoczęła się kadencja rektora. W myśl art. 313 ust. 1 p.s.w.n. rzecznik dyscyplinarny do spraw studentów wszczyna postępowanie wyjaśniające na polecenie rektora, którego informuje o dokonanych ustaleniach. Postępowanie wyjaśniające powinno trwać nie dłużej niż 6 tygodni. W uzasadnionych przypadkach rzecznik dyscyplinarny, za zgodą rektora, może przedłużyć czas trwania postępowania wyjaśniającego, nie dłużej niż do 12 tygodni. Jeżeli zebrane w toku postępowania wyjaśniającego dowody dają do tego podstawę, rzecznik dyscyplinarny wzywa studenta, którego czynu dotyczy postępowanie wyjaśniające, w celu przedstawienia zarzutów oraz do złożenia wyjaśnień, w tym do zajęcia stanowiska wobec przedstawionych zarzutów i zebranych dowodów.

Po zakończeniu postępowania wyjaśniającego rzecznik dyscyplinarny, opierając się na zgromadzonych dowodach: 1) wydaje postanowienie o umorzeniu postępowania wyjaśniającego i przedstawia je rektorowi do zatwierdzenia albo 2) kieruje do komisji dyscyplinarnej wnioski o ukaranie, albo 3) składa do rektora wnioski o wymierzenie kary upomnienia. Rzecznik dyscyplinarny samodzielnie przeprowadza czynności procesowe, aczkolwiek jest związany poleceniem rektora. Przykładowo, jeśli rzecznik wyda postanowienie o umorzeniu postępo-

wania wyjaśniającego, to wówczas wymaga ono zatwierdzenia przez rektora. W przypadku odmowy zatwierdzenia postanowienia rektor może polecić innemu rzecznikowi dyscyplinarnemu do spraw studentów wszczęcie postępowania wyjaśniającego. Postanowienie tego rzecznika o umorzeniu postępowania wyjaśniającego jest ostateczne.

Stosownie do art. 310 p.s.w.n. w sprawach dyscyplinarnych studentów orzekają komisja dyscyplinarna (komisja I instancji) oraz odwoławcza komisja dyscyplinarna (komisja II instancji), powołane spośród nauczycieli akademickich i studentów uczelni. Komisja dyscyplinarna orzeka w składzie złożonym z przewodniczącego orzekającego, którym jest nauczyciel akademicki, oraz w równej liczbie z nauczycieli akademickich i studentów. Kadencja komisji dyscyplinarnej trwa 4 lata. Warto zaznaczyć, że komisje dyscyplinarne są niezawisłe w zakresie orzekania oraz niezależne od organów władzy publicznej i organów uczelni. Komisje dyscyplinarne samodzielnie ustalają stan faktyczny i rozstrzygają zagadnienia prawne i nie są co do zasady związane rozstrzygnięciami innych organów stosujących prawo. Oznacza to, że mają szeroki zakres dyskrecji orzeczniczej, aczkolwiek ich decyzje zostają poddane kontroli innych organów.

W myśl art. 314 p.s.w.n. drugi etap rozpoczyna komisja dyscyplinarna, zawsze na wniosek rzecznika dyscyplinarnego do spraw studentów. Po skierowaniu przez rzecznika dyscyplinarnego wniosku o ukaranie, komisja niezwłocznie po otrzymaniu tego pisma na posiedzeniu niejawnym przeprowadza czynności wstępne, w którym główną rolę odgrywa przewodniczący komisji dyscyplinarnej. Następnie komisja wydaje postanowienie o: 1) wszczęciu postępowania dyscyplinarnego i skierowaniu sprawy do rozpoznania na rozprawie albo 2) odmowie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego, albo 3) zwrocie wniosku o ukaranie rzecznikowi dyscyplinarnemu w celu uzupełnienia postępowania wyjaśniającego, wskazując, w jakim zakresie ma nastąpić uzupełnienie postępowania, oraz wyznaczając termin uzupełnienia, nie dłuższy niż 30 dni od dnia doręczenia postanowienia.

Podkreślenia wymaga, że rozprawa przed komisją dyscyplinarną jest jawna, przy czym komisja dyscyplinarna wyłącza jawność rozprawy w całości lub w części, jeżeli jawność mogłaby naruszać dobre obyczaje albo jeżeli wymaga tego interes obwinionego, uczelni lub osób trzecich. Wyłączenie jawności nie obejmuje ogłoszenia orzeczenia. W praktyce na rozprawie nie uczestniczy publiczność, poza sprawami bulwersującymi środowisko akademickie.

Komisja orzeka w składzie kolegialnym (orzeczenia zapadają większością głosów). Po zakończeniu postępowania może zaś ona podjąć jedną z trzech alternatywnych decyzji: orzec o ukaraniu, jeśli obwiniony jest winny popełnienia zarzucanego mu czynu i wówczas komisja na podstawie art. 308 może wymierzyć następujące kary dyscyplinarne: 1) upomnienie; 2) naganą; 3) naganą z ostrzeżeniem; 4) zawieszenie w określonych prawach studenta na okres do 1 roku oraz 5) wydalenie z uczelni. Jeśli obwiniony jest niewinny, wówczas komisja wydaje

orzeczenie o uniewinnieniu obwinionego, jeśli natomiast zachodzą przeszkody do rozpoznania sprawy, wówczas komisja może umorzyć postępowanie.

Warto wspomnieć o dwóch ważnych zasadach obowiązujących w postępowaniu dyscyplinarnym. Po pierwsze, postępowanie dyscyplinarne toczy się niezależnie od postępowania karnego, zatem wymierzenie studentowi za ten sam czyn kary w postępowaniu karnym lub w postępowaniu w sprawach o wykroczenia nie stanowi przeszkody do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego. Po drugie, nie można wszcząć postępowania dyscyplinarnego po upływie 6 miesięcy od dnia uzyskania przez rektora informacji o popełnieniu czynu uzasadniającego nałożenie kary lub po upływie 3 lat od dnia jego popełnienia. Jeśli jednak czyn zawiera znamiona przestępstwa, postępowanie może być wszczęte do upływu okresu przedawnienia karalności tego przestępstwa.

W myśl art. 317 p.s.w.n. od orzeczenia komisji dyscyplinarnej stronom przysługuje odwołanie do odwoławczej komisji dyscyplinarnej w terminie 14 dni od dnia doręczenia orzeczenia. Rozprawę odwoławczą rozpoczyna sprawozdanie, w którym sprawozdawca przedstawia przebieg dotychczasowego postępowania dyscyplinarnego, treść zaskarżonego orzeczenia, przytoczone w odwołaniu zarzuty i okoliczności faktyczne sprawy. Komisja dyscyplinarna II instancji po rozpoznaniu sprawy może podjąć jedną z trzech decyzji: 1) utrzymać w mocy zaskarżone orzeczenie komisji dyscyplinarnej, albo 2) uchylić zaskarżone orzeczenie komisji dyscyplinarnej w całości albo w części i wydać w tym zakresie orzeczenie co do istoty sprawy, albo 3) uchylić zaskarżone orzeczenie komisji dyscyplinarnej w całości i przekazać sprawę komisji dyscyplinarnej do ponownego rozpoznania.

Jeśli orzeczenie utrzymano w mocy lub orzeczono co do istoty sprawy, rozpoczyna się postępowanie wykonawcze. Prawomocne orzeczenie dyscyplinarne doręcza się rektorowi i włącza do teczki akt osobowych studenta i wówczas rektor niezwłocznie po otrzymaniu prawomocnego orzeczenia komisji dyscyplinarnej zarządza wykonanie orzeczonej kary dyscyplinarnej. Z kolei stosownie do art. 318 p.s.w.n. od prawomocnego orzeczenia odwoławczej komisji dyscyplinarnej służy skarga do sądu administracyjnego. Zatarcie kary dyscyplinarnej następuje po upływie 3 lat od uprawomocnienia się orzeczenia o ukaraniu. Organ, który orzekł karę dyscyplinarną, może orzec o jej zatarciu na wniosek ukaranego, złożony nie wcześniej niż po upływie roku od uprawomocnienia się orzeczenia o ukaraniu. Z chwilą zatarcia orzeczonej kary dyscyplinarnej rektor zarządza usunięcie z teczki akt osobowych studenta orzeczenia dyscyplinarnego oraz zniszczenie dokumentacji postępowania wyjaśniającego i postępowania dyscyplinarnego.

Postępowanie dyscyplinarne może zostać wznowione, przy czym wniosek o wznowienie postępowania dyscyplinarnego mogą wnieść: osoba ukarana lub rzecznik dyscyplinarny do spraw studentów w terminie 30 dni od dnia powzięcia wiadomości o przyczynie uzasadniającej wznowienie. W praktyce takie postępowania nie są prowadzone.

5. CZY SĄDOWNICTWO DYSCYPLINARNE WOBEC STUDENTÓW TO ISTOTNY PROBLEM NA UCZELNI?

Problem ten nie został dotychczas zbadany przez środowisko naukowe, a wszelkie ustalenia w tej mierze mają albo charakter fragmentaryczny, albo też w dużej mierze intuicyjny. Z tych powodów przeprowadziłem analizę danych statystycznych obejmujących orzeczenia dyscyplinarne wydane wobec studentów w Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 2005–2019¹¹. Poniżej w tabeli nr 2 przedstawiono liczbę orzeczeń w sprawach dyscyplinarnych we wskazanych latach z podziałem na orzeczenia o ukaraniu oraz inne rodzaje orzeczeń.

Tabela 2. Postępowania dyscyplinarne wobec studentów UJ w latach 2005–2019

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Orzeczenia o ukaraniu	4	21	14	7	10	18	6	30	14	24	27	9	27	13	17
Wszystkie orzeczenia	5	21	15	7	11	26	6	32	16	30	30	10	31	17	22
% orzeczeń o ukaraniu	80%	100%	93%	100%	91%	69%	100%	94%	88%	80%	90%	90%	87%	76%	77%

Źródło: Opracowanie własne.

Z przedstawionych danych wynika, że dominują orzeczenia o ukaraniu, a tylko w niewielkim stopniu orzeczenia o niewinnieniu lub umorzeniu postępowania. Może to oznaczać, że materiał zebrany przez rzeczników lub też przez komisję w toku postępowania rozpoznawczego wskazuje na duże prawdopodobieństwo popełnienia przewinienia dyscyplinarnego.

W tabeli nr 3 przedstawiono liczbę orzeczeń wydanych przez rektora (za przewinienie mniejszej wagi) oraz liczbę ukaranych sprawców przez komisję dyscyplinarną.

¹¹ Sprawozdanie Rektora UJ: <https://bip.uj.edu.pl/dokumenty/sprawozdanie> (dostęp: 2.9.2020 r.). W tym miejscu Autor chciałby podziękować jednemu z najlepszych ekspertów w Polsce z zakresu postępowań dyscyplinarnych studentów – Panu dr. Szymonowi Janocie (UJ), za umożliwienie dostępu do danych za 2019 r.

Tabela 3. Liczba ukaranych studentów UJ w latach 2005–2019 ze względu na organ, który wymierzył stosowną karę

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ukarani przez Rektora	0	13	2	0	0	6	2	5	0	0	1	1	4	3	4
Ukarani przez Komisję	4	8	12	7	10	12	6	25	14	24	26	8	23	10	13
Liczba wszystkich ukaranych	4	21	14	7	10	18	6	30	14	24	27	9	27	13	17

Źródło: Opracowanie własne.

W tabelach nr 4 i 5 przedstawiono rodzaj orzeczeń wydanych w sprawach dyscyplinarnych ze względu na rodzaj orzeczonej kary.

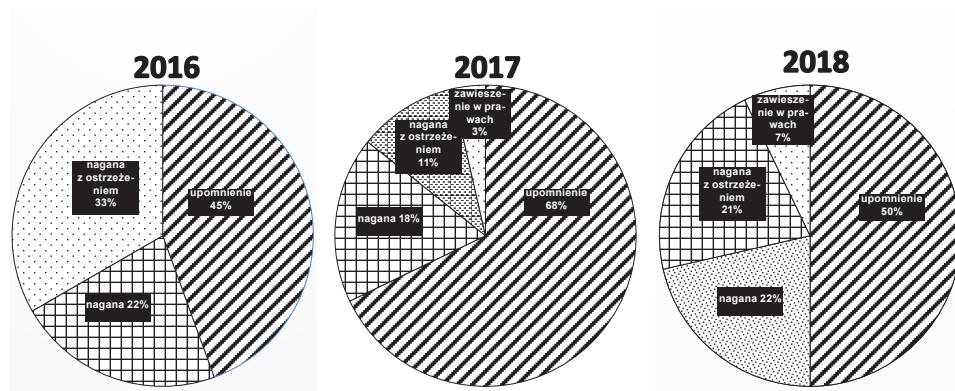
Tabela 4. Rodzaj kar dyscyplinarnych wobec studentów na UJ w latach 2005–2019

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Upomnienie zwykłe	1	1	0	7	0	6	4	5	3	6	9	3	12	4	9
Upomnienie rektorskie	0	13	2	0	0	6	2	5	0	0	1	1	4	3	4
Nagana	1	2	2	0	4	3	0	9	8	12	10	2	5	3	2
Nagana z ostrzeżeniem	2	5	6	0	6	3	0	10	3	5	7	3	3	3	2

Zawieszenie w prawach	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0
Wyдалenie z uczelni	0	0	4	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0
Umorzenie	1	0	0	0	1	8	0	2	2	6	3	1	1	3	5
Uniewinnienie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Liczba wszystkich ukaranych	4	21	14	7	10	18	6	30	14	24	27	9	27	17	17

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 5. Procent orzeczonych kar dyscyplinarnych w poszczególnych latach: 2016, 2017 i 2018

Źródło: Opracowanie własne.

Mimo niewielkiej próby badawczej należy zauważyć, że kary orzekane w postępowaniu dyscyplinarnym w stosunku do studentów są niezwykle łagodne. Co więcej, analiza tabeli nr 4 wskazuje, że we wskazanym okresie niezwykle rzadko zostaje wydana kara wydalenia studenta z uczelni. Niezależnie od badanego okresu niewątpliwie dominuje kara upomnienia, a uwzględniając karę nagany i nagany z ostrzeżeniem, okazuje się, że pozostałe kary niemal w ogóle nie są orzekane. Może to oznaczać albo niezwykle łagodny sposób wymiaru kar przez organy dyscyplinarne, albo też niezmiernie mały stopień społecznej szkodliwości przewinień dyscyplinarnych. Czy każda z tych trzech kar jest dolegliwa dla studenta? Wbrew pozorom nie! Wymierzenie kary upomnienia lub nagany polega tak naprawdę na załączeniu do teczki osobowej studenta wypisu z orzeczenia dyscyplinarnego (w praktyce jego ksera). Tym samym student nie jest zobowiązany do wykonania jakichkolwiek obowiązków, lecz jedynie musi znosić fakt, że w jego teczce maksymalnie przez 3 lata pozostaje odpis orzeczenia dyscyplinarnego.

Pozostaje jeszcze odpowiedź na pytanie: czy w praktyce występują problemy z koniecznością zwiększonej reakcji na przewinienia dyscyplinarne, a zatem, czy niewłaściwe zachowania studentów stanowią problem na uczelni. W tym zakresie również brakuje danych, aczkolwiek można spróbować porównać liczbę przewinień dyscyplinarnych studentów z liczbą studentów na badanej uczelni (UJ). Zgodnie z cytowanym wyżej sprawozdaniem Rektora UJ (s. 16), liczba studentów w dniu 31 grudnia 2019 r. wynosiła 35 112 osób, gdy tymczasem liczba orzeczeń o ukaraniu we wskazanym okresie wynosi 17, co oznacza, że stosowny iloraz wynosi 0,048%. Trudno zatem wskazywać, że w tej perspektywie postępowania dyscyplinarne stanowią problem wymagający stanowczej reakcji uczelni.

6. KONKLUZJE

Naturalnym życzeniem czytelnika, ale też realizacją obietnicy złożonej przez autora we wstępie, jest zamieszczenie w zakończeniu kilku refleksji, które z jednej strony będą stanowiły odpowiedź na pytania z części wprowadzającej, a z drugiej strony pozwolą podsumować w sposób syntetyczny najważniejsze problemy szczegółowo omówione w zasadniczej części wywodów. Tylko taka systematyka rozważań pozwoli czytelnikowi odnaleźć się w zawiłościach materii postępowania dyscyplinarnego wobec studentów.

Po pierwsze, z przedstawionych powyżej rozważań wynika, że na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat doszło do licznych zmian w zakresie przepisów dyscyplinarnych regulujących zasady i tryb postępowania dyscyplinarnego wobec studentów. Szczegółowa analiza regulacji normatywnych prowadzi jednak do wniosku, że kolejne nowelizacje stanowiły niemal dosłowne kopie rozwiązań

zamieszczanych w poprzedzających je ustawach. Nie jest to sam w sobie zarzut kierowany pod adresem ustawodawcy, ale jedynie konstatacja, że mimo uchwalenia nowej ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, przepisy dyscyplinarne zachowały się bez zmian. Z jednej strony może to oznaczać, że ich kształt jest już optymalny, w związku z czym nie należy zmieniać tych regulacji, które się już sprawdzają. Z drugiej jednak strony może to oznaczać, że ustawodawca w sposób bezrefleksyjny kopiuje rozwiązania z poprzednio obowiązujących ustaw lub je w nieznacznym zakresie doprecyzowuje. Całkowicie przy tym ignoruje rzeczywistość, która wygląda zupełnie inaczej niż z chwilą wejścia w życie przepisów dyscyplinarnych w 1991 r. czy 2005 r.

Po drugie, należy stwierdzić, że obecny model postępowania dyscyplinarnego jest nie tylko nieoptymalny, lecz także w wielu przypadkach wymaga niezwłocznie interwencji ze strony ustawodawcy. Ustawa – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce nie jest nowoczesna nie tylko przez to, że nie stworzono jednej regulacji dla studentów, doktorantów i nauczycieli, ale przede wszystkim obecne przepisy są archaiczne i wadliwe z perspektywy techniki legislacyjnej, dlatego że wiele kluczowych kwestii z zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej przeniesiono do rozporządzeń wykonawczych. Lektura rozporządzeń z 2018 r. prowadzi do wniosku, że mimo podobnej (a może nawet tożsamej) aksjologii odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli oraz studentów (doktorantów) przewidziano dwa osobne rozporządzenia, chociaż lektura każdego z nich prowadzi do wniosku, że są one do siebie bliźniaczo podobne, a co więcej, ich treść jest tożsama z regulacjami wprowadzonymi na gruncie ustawy z 2005 r. Obowiązujące przepisy dyscyplinarne są pełne luk, sprzeczności, co utrudnia nie tylko pracę organom dyscyplinarnym, ale przede wszystkim naraża strony postępowania dyscyplinarnego na ryzyko niejednolitego orzecznictwa, czy też błędów w stosowaniu prawa. Najgorszym mankamentem jest jednak olbrzymi przerost regulacji o charakterze technicznym, wadliwy katalog pouczeń, błędnie ukształtowane poręczenie, czy wreszcie konieczność sporządzania protokołów niemal ze wszystkich czynności procesowych. Sprawne procedowanie na podstawie obowiązujących przepisów jest w praktyce niemożliwe, szczególnie wtedy, gdy obwiniony będzie sięgał po środki powszechnie określane jako obstrukcja procesowa.

Poważnym mankamentem postępowania wyjaśniającego jest obowiązek nałożony na rzecznika dyscyplinarnego, aby ten z każdej czynności sporządził protokół określający rodzaj czynności, czas trwania i miejsce jej dokonania oraz przebieg i uczestników tej czynności. Podobnie wadliwe są przepisy różnicujące tryb doręczania decyzji i innych pism procesowych, w zależności od rodzaju takiego pisma procesowego. W praktyce powoduje to przewlekłość postępowania dyscyplinarnego. Skoro zatem postępowanie dyscyplinarne w stosunku do studentów (nie tylko zresztą w odniesieniu do tej grupy) jest w tak dużej mierze sformalizowane, może warto zatem zgłosić kontrowersyjny postulat likwidacji przepisów regulujących odpowiedzialność dyscyplinarną studentów (doktorantów

i nauczycieli akademickich)? Obserwacja stosunków panujących w uczelni, długoletnie badania na temat odpowiedzialności dyscyplinarnej skłaniają mnie do wniosku, że taki postulat zostałby przyjęty z aplauzem studentów (potencjalni obwinieni), jak też nauczycieli (rzecznicy dyscyplinarnej i członkowie składów orzekających) oraz władz uczelni (rektor)! Nie będzie przesadą stwierdzenie, że każda z tych grup zawodowych ma świadomość nie tylko tego, że obowiązujący system postępowania dyscyplinarnego jest nieskuteczny w zakresie realizacji funkcji odpowiedzialności dyscyplinarnej, lecz także z uwagi na obowiązujące uwarunkowania techniczne i masowość edukacji, która nie spełnia ustawowych zadań. Student w dalszym ciągu byłby zobowiązany do przestrzegania przepisów obowiązujących na uczelni, tyle tylko że na straży tych przepisów stałyby ogólne przepisy administracyjne o charakterze nadzorczym i kontrolnym. Zatem zamiast nieskutecznego sądownictwa dyscyplinarnego, zasadne byłoby jedynie stosowanie przepisów Kodeksu karnego¹², gdy czyn wypełnia znamiona przestępstw (najczęściej zresztą chodzi o sprawy wypełniające znamiona art. 158, 212, 178a, 217, 278 czy 286 k.k.). W pozostałych natomiast przypadkach zasadne byłoby prowadzenie ze studentem, który narusza przepisy obowiązujące w uczelni, rozmów dyscyplinujących przez dziekana lub rektora, bez konieczności sporządzania szczegółowej dokumentacji, ograniczając się jedynie do sporządzenia notatki załączanej do akt osobowych studenta (na wzór procedury przewinienia w przypadku mniejszej wagi).

Wydaje się jednak, że w nadchodzących latach istnieje niewielkie prawdopodobieństwo systemowego podejścia do omówionych regulacji prawa dyscyplinarnego. Brakuje bowiem motywacji oraz zainteresowanych osób, które zabiegałyby o zmianę obowiązujących przepisów. Prace nad ostatnią ustawą – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce w zakresie postępowania dyscyplinarnego prowadzą do wniosku, że po raz kolejny wygrało legislacyjne lenistwo i tchórzostwo w sięganiu po nowe rozwiązania. Do takich konkluzji skłania mnie nie tylko lektura trzech konkurencyjnych projektów, założeń do tzw. Konstytucji dla Nauki, ale przede wszystkim uważne śledzenie prac legislacyjnych, w szczególności dotyczących jakże licznie zgłoszonych i, co więcej, sensownych rozwiązań mających na celu wyeliminowanie błędów poprzedniej ustawy, a powielonych w obecnych przepisach ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Trudno oczekiwać zresztą, żeby w ciągu dwóch lat od wejścia w życie zupełnie nowej ustawy znalazł się projektodawca na tyle zdeterminowany, aby wnieść do łaski marszałkowskiej kolejny projekt zmiany przepisów dyscyplinarnych. Żeby jednak nie kończyć pesymistycznie tego opracowania, warto nadmienić, że nawet obecne przepisy dyscyplinarne pozwalają rozsądnym osobom, którym powierzono

¹² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r., poz. 1950, z późn. zm.); dalej: k.k.

władzę dyscyplinarną, właściwie stosować obowiązujące, niedoskonałe i w wielu przypadkach pełne luk regulacje.

REFERENCES

- Czarnecki P., *Odpowiednie stosowanie przepisów prawa karnego w postępowaniach represyjnych*, (w:) P. Czarnecki (red.), *Postępowanie karne a inne postępowania represyjne*, Warszawa 2016
- Czarnecki P., *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013
- Giętkowski R., *Odpowiedzialność dyscyplinarna studentów Uniwersytetu Gdańskiego. Procedury. Przepisy. Orzecznictwo*, Gdańsk 2011
- Giętkowski R., *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013
- Izdebski H., Zieliński J. M., *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, Warszawa 2019
- Oręziak B., *Kilka uwag dotyczących problematyki prawa i postępowania dyscyplinarnego studentów i doktorantów na podstawie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym*, „Młody Jurysta” 2018, nr 3
- Skuczyński P., *Granice odpowiedzialności dyscyplinarnej*, (w:) *Odpowiedzialność dyscyplinarna. Podstawy, procedura i orzecznictwo w sprawach studentów Uniwersytetu Warszawskiego 2000–2005*, Warszawa 2006
- Wielec M., *Koincydencja postępowania karnego i dyscyplinarnego w kontekście przepisów ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2017, Vol. 22, nr 1